

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИ ТАРМОҚЛАРИДА ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИНИ МАҚСАДЛИ РАЎБАТЛАНТИРИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Исаев Аслиддин

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
«Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий
асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази

ORCID: 0009-0002-7254-0316

finansist-2019@mail.ru

Аннотация. Мақолада мамлакатимиз тармоқларида тадбиркорлик субъектларини мақсадли раўбатлантиришни такомиллаштириш масалалари ёритилган бўлиб, мавзу доирасида иқтисодчи олимларнинг тадқиқотлари ўрганилган. Ўзбекистонда рақамли инновациялар ва тадбиркорликни ривожлантиришга қаратилган солиқ имтиёзлари бўйича кўриб чиқилган. Тадқиқот иши якунида муаллиф томонидан хулоса ва таклифлар шакллантирилган.

Калит сўзлар: солиқ, солиқ тизими, тармоқ, солиқ имтиёзи, самарадорлик, инвестиция, раўбатлантириш.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ АДРЕСНОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ОТРАСЛЯХ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА

Исаев Аслиддин

Научно-исследовательский центр «Научные основы
и проблемы развития экономики Узбекистана» при
Ташкентском государственном экономическом университете

Аннотация. В статье освещены вопросы совершенствования целевого стимулирования субъектов предпринимательства в отраслях нашей страны, а также изучены исследования экономистов в рамках темы. Рассмотрены налоговые льготы, направленные на развитие цифровых инноваций и предпринимательства в Узбекистане. По итогам исследовательской работы автором сформулированы выводы и предложения.

Ключевые слова: налог, налоговая система, сеть, налоговые льготы, эффективность, инвестиции, стимулы.

IMPROVEMENT OF TARGETED STIMULATION OF BUSINESS ENTITIES IN THE ECONOMIC SECTORS OF UZBEKISTAN

Isaev Asliddin

Research center "Scientific bases and problems of
development of the economy of Uzbekistan" under the
Tashkent State University of Economics

Annotation. The article covers the issues of improving the targeted stimulation of business entities in the industries of our country, and the researches of economists are studied within the framework of the topic. Tax incentives aimed at the development of digital innovations and entrepreneurship in Uzbekistan were considered. At the end of the research work, the author formulated conclusions and proposals.

Key words: tax, tax system, network, tax relief, efficiency, investment, incentives.

Кириш.

Замонавий бизнеснинг ҳозирги ҳолатида тармоқлар турли субъектлар ўртасида ҳамкорлик қилиш, ресурсларни алмашиш ва қиймат яратиш имконини берувчи асосий тузилмалар сифатида пайдо бўлди. Бу тармоқлар ва географик чегараларни қамраб олади, фирмалар, етказиб берувчилар, мижозлар ва бошқа манфаатдор томонлар ўзаро алоқада бўладиган ва ресурслар, билим ва имкониятлар алмашадиган ўзаро боғланган экотизимларни ривожлантиради. Аммо тармоқ иштирокининг потенциал афзалликларига қарамай, ушбу мураккаб муҳитда бизнес субъектларининг оптимал ишлаши ва иштирокини таъминлаш муҳим муаммо бўлиб қолмоқда.

Ўзаро боғланган субъектлар ҳамкорлик қиладиган, инновациялар яратадиган ва қиймат яратадиган бизнес тармоқларининг замонавий муҳитида солиқ имтиёзлари иқтисодий хатти-ҳаракатларни шакллантириш ва керакли натижаларга эришиш учун муҳим восита бўлиб хизмат қилади. Ҳукуматлар ва назорат қилувчи органлар томонидан тақдим этилаётган ушбу имтиёзлар инвестициялар, тадқиқот ва ишланмалар ҳамда ҳамкорликдаги тармоқларда иштирок этиш каби муайян фаолиятни рағбатлантиришга қаратилган.

Турли субъектлар ўртасидаги ўзаро боғлиқлик ва ўзаро таъсирлар билан тавсифланган бизнес тармоқлари глобал иқтисодиётда иқтисодий ўсиш ва инновацияларнинг двигателлари сифатида пайдо бўлди. Ушбу тармоқлар кенг қўламли ҳамкорликни ўз ичига олади, жумладан таъминот занжирлари, инновацион экотизимлар ва платформага асосланган бизнес моделлари, уларнинг ҳар бири ўз динамикаси ва императивларига эга. Ушбу тармоқлар доирасида корхоналар маҳсулотларни биргаликда ишлаб чиқиш ва биргаликда инвестиция қилишдан билим алмашиш ва ресурсларни бирлаштиришгача бўлган кўп сонли фаолият билан шуғулланадилар, уларнинг барчаси ўзаро манфаат ва рақобатдош устунликка эришишга қаратилган.

Солиқ имтиёзлари ушбу фаолиятни рағбатлантиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди, бизнесни молиявий рағбатлантириш ва керакли хатти-ҳаракатлар ва инвестицияларни рағбатлантириш учун тартибга солувчи имтиёзлар билан таъминлайди. Аммо тармоқ иштирокини рағбатлантириш, инновациялар ва қиймат яратишда солиқ имтиёзларининг самарадорлиги кўпинча турли омиллар, жумладан, мураккаблик, мувофиқлик харажатлари ва кутилмаган оқибатлар билан тўсқинлик қилади. Бундан ташқари, тармоқлар ичидаги бизнес учун солиқ имтиёзларини ишлаб чиқиш ва мақсадли белгилаш тармоқ ўзгариши, иштирокчиларнинг хусусиятлари ва стратегик мақсадларини синчковлик билан кўриб чиқишни, уларнинг умумий сиёсат мақсадлари ва иқтисодий натижаларига мос келишини таъминлашни талаб қилади.

Адабиётлар шарҳи.

Мазкур тадқиқот иши мақсадли рағбатлантириш тушунчасини ва унинг тармоқлар ичидаги тадбиркорлик субъектлари фаолияти ва самарадорлигини оширишдаги ролини ўрганишга қаратилган. Мавжуд адабиётлар, назарий асослар ва эмпирик далилларни ўрганиб, ушбу тадқиқот рағбатлантиришлар тармоқ муҳитида хатти-ҳаракатлар, ҳамкорлик ва қиймат яратишга таъсир қилиш механизмларини ҳар томонлама тушунишни ривожлантиришга қаратилган.

Самарали рағбатлантириш механизмлари, айниқса фойдаланувчи томонидан тақдим этилган ва махсус тармоқларда, тармоқ иштирокчиларининг ноёб талаблари ва хатти-ҳаракатларини ҳал қилишга қаратилган. Иосифидис ва бошқалар (2014) энергия истеъмоли ва маълумотлардан фойдаланиш харажатлари каби омиллар туфайли мобил тармоқларда фойдаланувчиларни жалб қилишни рағбатлантирадиган рағбатларни яратишдаги муаммоларни таъкидлайди. Худди шундай, Ли ва бошқалар (2007) фойдаланувчилар ўртасида ҳамкорлик хулқ-атворини рағбатлантириш учун

автомобиль тармоқларида хавфсиз рағбатлантириш тизимларининг аҳамиятини муҳокама қилади.

Рағбатлантиришни бизнес мақсадлари билан стратегик мувофиқлаштириш ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлиши мумкин. В.Нараян ва Раман (2004) таъминот занжирлари фақат турли манфаатдор томонлар ўртасидаги рағбатлантиришлар ортиқча инвентаризация ёки нотўғри савдо ҳаракатлари каби муаммоларни олдини олиш учун мослаштирилганда оптимал ишлайди. Галеотти ва бошқалар (2020) тармоқларга мақсадли аралашувни ўрганиб, оптимал сиёсат кўпинча тармоқ тузилиши ва унинг аъзоларининг стратегик хатти-ҳаракатларига боғлиқлигини кўрсатади.

Иқтисодий ривожланишни рағбатлантиришнинг мақсадли йўналиши маҳаллий меҳнат бозорларини яхшилашда муҳим роль ўйнаши мумкин, чунки у Техасдаги бандликка корхона зоналарини белгилашнинг ижобий таъсирини кўрсатиш учун регрессия узлуксизлиги дизайнидан фойдаланган Фреэдман (2013) томонидан кўрсатилган.

Тармоқдаги ўзгарувчан шароитларга жавобан рағбатларни динамик равишда мослаштириш натижаларни сезиларли даражада яхшилаши мумкин. Янг ва бошқалар (2017) Марков қарори жараёнларига асосланган динамик рағбатлантириш механизмини таклиф қилади, бу рағбатларни турли тармоқ ҳолатларига мослаштиради ва тармоқ ёрдамида сезиларли яхшиланишларни кўрсатади. Ушбу тадқиқотлар тадбиркорлик субъектлари ўртасида иштирок этиш ва ҳамкорликни кучайтириш учун рағбатлантиришни стратегик мақсадлар ва тармоқнинг ўзига хос хусусиятлари билан синчковлик билан ишлаб чиқиш ва мувофиқлаштириш муҳимлигини таъкидлайди.

Тармоқли муҳитда солиқ имтиёзларининг роли корхоналар ўртасида инновациялар, ҳамкорлик ва стратегик қарорлар қабул қилинишига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин. Солиқ имтиёзлари тармоқ муҳитида тадқиқот ва ишланмаларни рағбатлантиришга чуқур таъсир кўрсатиши кўрсатилган. Билланд ва бошқалар (2019) атроф-муҳит солиқларининг фирмалар ўртасидаги илмий-тадқиқот ишлари бўйича ҳамкорлик тармоқларига қандай таъсир қилишини ўрганиб, юқори экологик солиқлар ҳар доим ҳам илмий-тадқиқот ишларини кўпайтиришга олиб келмаслигини аниқлади. Бироқ, оптимал экологик солиқлар ҳамкорликлар сони ва алоқаларни шакллантириш харажатларига таъсир қилиш орқали ижтимоий фаровонликка сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин.

Солиқ имтиёзлари фойдаланувчи хатти-ҳаракатлари орқали тармоқ дастурий таъминоти хавфсизлигига ҳам таъсир қилиши мумкин. Т.Август ва Тунса (2006) чегирмаларни тузатиш ва фойдаланиш солиқлари фойдаланувчи рағбатлантиришларини хавфсизлик амалиётлари билан мувофиқлаштириш орқали тармоқ хавфсизлигини қандай оптималлаштириши мумкинлигини муҳокама қиладилар, бу хавфсизлик хавфлари ва тузатиш харажатлари муҳим бўлган тармоқ муҳитида жуда муҳимдир.

Зао (2023) экологик солиқ имтиёзларининг корпоратив ижтимоий масъулиятга таъсирини ўрганиб, бундай имтиёзлар атроф-муҳитни муҳофаза қилиш харажатларини камайтириши, экологик тоза маҳсулотлар ва хизматларни тақдим этишни рағбатлантириши ва корпоратив обрўсини ошириши мумкинлигини кўрсатади.

Бенчекроун ва Слауде (2007) мувофиқлаштирилмаган экологик солиқ сиёсатининг фирмаларнинг икки томонлама илмий-тадқиқот ишларини ривожлантиришга рағбатлантирувчи таъсирини ўрганади. Уларнинг хулосалари шуни кўрсатадики, солиқ ставкаларидаги кичик фарқлар барқарор ҳамкорлик тармоқларини рағбатлантиради, катта фарқлар эса фирмаларнинг халқаро ҳамкорликдан воз кечишига олиб келиши мумкин.

Клемм (2010) бизнес инвестициялари учун солиқ имтиёзлари ҳақида умумий маълумот беради ва бундай рағбатлантиришлар кенг қўлланилсада, инвестицияларни

рағбатлантиришда уларнинг самарадорлиги жуда катта фарқ қилишини ва кўпинча мамлакатнинг иқтисодий контекстидан таъсирланишини таъкидлайди.

Юқоридагиларга асосланиб айтиш керакки, солиқ имтиёзлари тармоқ муҳитида хатти-ҳаракатлар ва стратегияларни шакллантиришда ҳал қилувчи роль ўйнаши мумкин, аммо уларнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан рағбатлантиришнинг аниқ мақсадларига боғлиқ.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Солиқ имтиёзлари ҳукуматлар томонидан корхоналар ўртасида керакли хатти-ҳаракатлар ва инвестицияларни рағбатлантириш учун қўлланиладиган кучли сиёсат воситаларидир. Ҳамкорлик ва ўзаро боғлиқлик кенг тарқалган бизнес тармоқлари доирасида мақсадли солиқ имтиёзларини ишлаб чиқиш тармоқ ўзгарувчанлигини, иштирокчиларнинг хусусиятларини ва стратегик мақсадларни диққат билан кўриб чиқишни талаб қилади.

Солиқ имтиёзлари ҳар хил шаклларда бўлиши мумкин, уларнинг ҳар бири бизнес тармоқларида муайян фаолият ёки хатти-ҳаракатларни рағбатлантириш учун мўлжалланган. Солиқ имтиёзларининг кенг тарқалган турлари 1-жадвалда келтирилган:

1-жавдал

Солиқ имтиёзларининг кенг тарқалган турлари¹²²

Тури	Моҳияти
Инвестицион солиқ имтиёзлари	Ушбу имтиёзлар капитал харажатлар ёки тармоқ ичидаги инфратузилмани ривожлантириш каби муайян активлар ёки фаолиятга сармоя киритган корхоналарга солиқ имтиёзлари беради. Инвестицион солиқ имтиёзлари инвестиция харажатларини пасайтириш орқали корхоналарни ўз фаолиятини кенгайтиришга, инновациялар яратишга ва тармоқ ўсиши ва ривожланишига ҳисса қўшишга ундайди.
Тезлаштирилган амортизация	Тезлаштирилган амортизация корхоналарга маълум активларнинг қийматини стандарт амортизация жадвалларига қараганда тезроқ чегириб ташлаш имконини беради ва шу билан уларнинг солиққа тортиладиган даромадларини камайтиради ва пул оқими бўйича имтиёзлар беради. Ушбу рағбатлантириш, айниқса, унумдорлик ва рақобатбардошликни ошириш учун капитал кўп инвестицияларга таянадиган тармоқлар ичидаги корхоналар учун фойдали бўлиши мумкин.
Илмий-тадқиқот ва ишланмалар учун солиқ имтиёзлари	Малакали илмий-тадқиқот харажатлари учун солиқ имтиёзларини тақдим этиш орқали корхоналарни инновациялар ва технологияларни ривожлантиришга сармоя киритишга ундайди.
Солиқ таътиллари	Солиқ таътиллари корхоналарни маълум муддатга юридик шахслардан олинадиган даромад солиғи ёки қўшилган қиймат солиғи каби айрим солиқларни тўлашдан вақтинча озод қилади. Ушбу имтиёзлар кўпинча бизнесни тармоқ ичидаги муайян минтақалар ёки тармоқларга жалб қилиш, инвестициялар ва иш ўринлари яратиш ва иқтисодий ривожланишни рағбатлантириш учун ишлатилади.
Имтиёзли солиқ ставкалари	Имтиёзли солиқ ставкалари, масалан, корхоналар солиғининг пасайтирилган ставкалари ёки муайян тармоқлар ёки фаолият турлари учун махсус солиқ режимлари корхоналарни ўз фаолиятини тармоқ ичида жойлаштиришга ёки иқтисодий фаолиятнинг айрим турлари билан шуғулланишга рағбатлантириши мумкин. Ушбу имтиёзлар тармоқ ичидаги корхоналарнинг рақобатбардошлигини ошириш ва ички ва халқаро бозорлардан сармоя ва истеъдодларни жалб қилишга қаратилган.
Трансфер баҳосини белгилаш қоидалари	Трансфер баҳоси қоидалари тармоқ ичидаги алоқадор шахслар ўртасидаги транзакциялар нархини тартибга солади, транзакциялар ўзаро келишув асосида амалга оширилишини таъминлайди ва фойданинг ўзгариши ва солиқлардан қочишнинг олдини олади.

¹²² Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

Бизнес тармоқларида керакли хатти-ҳаракатлар ва инвестицияларни рағбатлантиришда солиқ имтиёзларининг самарадорлигига таъсир қилади. Тармоқнинг тузилиши, жумладан, унинг ҳажми, зичлиги, марказлаштирилганлиги ва уланиши тармоқ иштирокчилари ўртасидаги ресурслар оқимини, ахборотни ва ўзаро муносабатларни шакллантириш орқали солиқ имтиёзлари самарадорлигига таъсир қилиши мумкин. Зич ва яхлит алоқаларга эга бўлган тармоқлар солиқ имтиёзларини тарқатишни осонлаштириши ва корхоналар ўртасида жамоавий ҳаракат ва ҳамкорликни рағбатлантириши мумкин.

Тармоқ иштирокчиларининг ўлчамлари, саноат сектори, молиявий ҳолати ва тармоқ ичидаги интеграция даражаси каби хусусиятлари уларнинг солиқ имтиёзларига жавоб беришига таъсир қилиши мумкин. Кичик ва ўрта корхоналар молиявий ресурсларнинг чекланганлиги ва давлат ёрдамига кўпроқ таяниши туфайли солиқ имтиёзларига нисбатан сезгирроқ бўлиши мумкин, йирик корхоналар эса бозорга кириш ва тартибга солиш барқарорлиги каби бошқа омилларга устунлик бериши мумкин.

Тармоқ ичидаги бизнеснинг кенгайтириш, диверсификация қилиш, инновациялар ёки барқарорлик каби стратегик мақсадлари уларнинг солиқ имтиёзлари билан шуғулланиш истагига таъсир қилади. Ўз фаолиятини солиқ рағбатлантириш дастурлари мақсадлари билан мослаштирадиган корхоналар мавжуд имтиёзлардан кўпроқ фойдаланадилар ва тармоқ ичида ўзларининг стратегик мақсадларига эришиш учун улардан фойдаланадилар.

Солиқ қонунлари, маъмурий тартиб-қоидалар ва ижро механизмларини ўз ичига олган тартибга солиш муҳити тармоқ ичидаги бизнес учун солиқ имтиёзларининг самарадорлиги ва жозибадорлигини шакллантириши мумкин. Солиқ сиёсати ва қоидаларидаги аниқлик, изчиллик ва башоратлилиқ тармоқ иштирокчилари ўртасида ишончни мустаҳкамлаш ҳамда узоқ муддатли сармоя ва мажбуриятларни рағбатлантириш учун зарурдир.

Бизнес тармоқлари учун мақсадли солиқ имтиёзларини ишлаб чиқиш тармоқ ўзгариши ва иштирокчиларнинг ўзаро муносабатларини чуқур тушунишни талаб қилади. Сабаби солиқ имтиёзлари инновациялар, рақобатбардошлиқ, барқарорлик ёки минтақавий ривожланишга йўналтирилган бўлсин, бизнес тармоғининг умумий мақсад ва вазифаларига мос келиши керак. Солиқ имтиёзларини тармоқ мақсадларига мослаштириш орқали сиёсатчилар рағбатлантиришлар тармоқнинг умумий муваффақияти ва барқарорлигига ҳисса қўшадиган фаолиятга қаратилганлигини таъминлаши мумкин.

Солиқ имтиёзлари тармоқ иштирокчилари ўртасида ҳамкорликни, билим алмашишни ва ресурсларни бирлаштиришни ривожлантириш учун тузилиши мумкин. Масалан, биргаликда инвестиция лойиҳалари учун қўшма илмий-тадқиқот ва ишланмалар бўйича солиқ имтиёзлари ёки инвестиция солиқ имтиёзлари бизнесни инновацион ташаббуслар устида ҳамкорлик қилишга ва тармоқ ичида бир-бирларининг кучли ва имкониятларидан фойдаланишга ундаши мумкин.

Тармоқ ичида солиқ имтиёзларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни мувофиқлаштириш учун самарали бошқарув механизмлари муҳим аҳамиятга эга. Саноат ассоциациялари, давлат-хусусий шериклик ёки тармоқ форумлари каби ҳамкорликдаги бошқарув тузилмалари тармоқ иштирокчилари ва манфаатдор томонлар ўртасида мулоқот, мувофиқлаштиришга эришишга ёрдам бериши, солиқ имтиёзларининг шаффоф тарзда ишлаб чиқиши ва амалга оширилишини таъминлаши мумкин.

Шу билан бирга, солиқ рағбатлантириш дастурларини мунтазам равишда мониторинг қилиш ва баҳолаш уларнинг таъсирини баҳолаш, такомиллаштириш йўналишларини аниқлаш, ҳисобдорлик ва шаффофликни таъминлаш учун муҳим

аҳамиятга эга. Тармоқ ичидаги солиқ имтиёзларини қўллаш, самарадорлиги ва натижалари тўғрисида маълумот тўплаш орқали ҳукумат рағбатлантириш лойиҳаларини такомиллаштириши, амалга ошириш муаммоларини ҳал қилиши ва вақт ўтиши билан солиқ рағбатлантириш дастурларининг умумий самарадорлигини ошириши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, бизнес тармоқлари учун мақсадли солиқ имтиёзларини ишлаб чиқиш тармоқнинг ўзига хос хусусиятлари ва мақсадларини ҳисобга оладиган стратегик ёндашувни талаб қилади. Солиқ имтиёзларини тармоқ мақсадларига мослаштириш, иштирокчилар ўртасида ҳамкорлик ва мувофиқлаштиришни рағбатлантириш ҳамда мониторинг ва баҳолаш учун қайта алоқа механизмларини киритиш орқали бизнес тармоқларида инновациялар, рақобатбардошлик ва барқарор ўсишни рағбатлантирадиган рағбатлантирувчи дастурларни яратиши мумкин.

Ўзбекистоннинг стратегик жойлашуви уни тармоқлар, хусусан, тўқимачилик, қишлоқ хўжалиги ва ишлаб чиқариш каби тармоқлар учун муҳим марказга айлантиради. Солиқ имтиёзларининг тармоққа оид қарорлар ва инвестицияларга таъсир кўрсатиши, Ўзбекистон тармоқларида самарадорлик, барқарорлик ва рақобатбардошликни оширишга ёрдам беради.

Ўзбекистонда тармоқ барқарорлигини ошириш билан боғлиқ фаолиятга сармоя киритишни рағбатлантиришга қаратилган солиқ имтиёзлари дастурлари жорий этилган. Ушбу имтиёзлар тармоқ инфратузилмасига сармоя киритадиган, рақамли технологияларни қўллайдиган ва тармоқларнинг барқарорлигини ошириш учун хавфларни бошқариш чораларини амалга оширадиган корхоналар учун солиқ имтиёзларини ўз ичига олади.

Далиллар шуни кўрсатадики, солиқ имтиёзлари Ўзбекистондаги тармоқ барқарорлигига ва инвестицияларга ижобий таъсир кўрсатди. Солиқ рағбатлантириш дастурларида иштирок этган корхоналар тармоқ инфратузилмаси, технологияларни ўзлаштириш ва рискларни бошқариш амалиётига инвестицияларнинг кўпайиши таъсир кўрсатган. Рағбатлантиришни умумий мақсад ва вазифаларга мувофиқлаштириш орқали солиқ органлари корхоналарни таъминот занжири узилишлари, сифат назорати муаммолари ва экологик барқарорлик муаммолари каби умумий муаммоларни ҳал қилиш учун биргаликда ишлашга ундади.

Ўзбекистон инфратузилмани ривожлантириш ва тармоқларининг самарадорлиги ва барқарорлигини ошириш учун тартибга солувчи ислохотлар билан боғлиқ муаммоларга дуч келмоқда. Логистика инфратузилмасини такомиллаштириш, савдо тўсиқларини камайтириш ва божхона тартиб-таомилларини тартибга солиш тармоқ рақобатбардошлиги ва барқарорлигини оширишда солиқ имтиёзларининг тўлиқ имкониятларини очиш учун муҳим аҳамиятга эга. Шунингдек, маҳаллий бизнеснинг, хусусан, кичик бизнес ва тадбиркорликнинг глобал таъминот занжирларида иштирок этиш ва солиқ имтиёзларидан самарали фойдаланиш салоҳиятини кучайтириш зарур. Мақсадли қўллаб-қувватлаш, техник ёрдам ва ўқитиш дастурларини тақдим этиш кичик ва ўрта корхоналарга Ўзбекистоннинг тармоқларида рақобатбардошлиги ва барқарорлигини оширишга ёрдам беради.

Рақамли платформалар электрон тижорат, рақамли молия ва онлайн хизматларни осонлаштириш орқали Ўзбекистон иқтисодиётини ўзгартириш салоҳиятига эга. Солиқ имтиёзлари корхоналарни рақамли технологияларни ўзлаштиришга, янги бизнес моделларини яратишга ва платформа иқтисодиёти доирасидаги рақамлаштиришни кенгайтиришга ундаши мумкин.

Ўзбекистонда рақамли инновациялар ва тадбиркорликни ривожлантиришга қаратилган солиқ имтиёзлари дастурлари, хусусан, платформага асосланган бизнес моделлари жиҳатида амалга оширилди. Ушбу имтиёзлар рақамли инфратузилмага сармоя киритадиган, инновацион рақамли маҳсулотлар ва хизматларни ишлаб

чиқадиган ҳамда рақамли трансформация ташаббусларида иштирок этувчи корхоналар учун солиқ имтиёзлари ва субсидияларни ўз ичига олади.

Солиқ имтиёзлари Ўзбекистонда платформага асосланган бизнес моделлари доирасида рақамли инновациялар ва тадбиркорликни рағбатлантирган. Солиқ рағбатлантириш дастурларида иштирок этган корхоналар рақамли технологиялар, янги маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва бозорни кенгайтиришга инвестицияларнинг қўлайиши ҳақида хабар беришди.

2022 йили ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) хизматларининг Ўзбекистон иқтисодиётидаги улуши 1,7 фоизни ташкил этди. АКТ хизматларининг қўшилган қиймати алоқа хизматлари - 66,5%, компьютер дастурлари, маслаҳатлар ва бошқа тегишли хизматлар - 19,4%, маълумотларни жойлаштириш ва қайта ишлаш хизматлари, Web-порталлар - 7,0%, компьютерлар ва алоқа воситаларини таъмирлаш - 4,7%, дастурий таъминотни чиқариш - 2,4 %дан иборат. Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда, Россия Федерациясининг IT-компаниялари ва IT Parkларини солиқ имтиёзлари ҳамда преференциялар бериш асосида молиявий қўллаб-қувватлаши мамлакатимиз амалиётига қўллаш иқтисодий самара беради. Шунини амалиётда қўллаш мақсадида мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган IT Park резидентларга қуйидаги солиқ имтиёзлари берилмоқда:

барча солиқлардан тўлиғича озод этиш-0%;

божхона тўловларидан озод этиш-0%;

жисмоний шахслар даромадидан олинадиган солиқ ставкаси-7,5%;

дивидендга солинадиган солиқ ставкаси-5%¹²³.

Солиқ имтиёзлари Ўзбекистоннинг рақамли инновациялар экотизимида ҳамкорлик ва билим алмашишни ҳам рағбатлантирди. Рағбатлантиришни умумий мақсад ва вазибаларга мувофиқлаштириб, солиқ органлари рақамли трансформация ва иқтисодий ривожланишни жадаллаштириш учун бизнес, илмий муассасалар ва давлат идоралари ўртасида ҳамкорликни ривожлантирди.

Ўзбекистон рақамли инновациялар ва тадбиркорликни рағбатлантиришда солиқ имтиёзларининг тўлиқ салоҳиятини ишга солиш учун зарур бўлган рақамли инфратузилмани ривожлантириш, интернетга кириш ва рақамли саводхонлик билан боғлиқ муаммоларга дуч келмоқда. Арзон ва юқори тезликдаги интернетдан фойдаланиш имкониятини кенгайтириш, рақамли кўникмаларни ўқитишга сармоя киритишни рағбатлантириш Ўзбекистонда жонли рақамли иқтисодиётни ривожлантириш учун муҳим аҳамиятга эга.

Шунингдек, тартибга солувчи тўсиқларни бартараф этиш ва Ўзбекистонда рақамли инновациялар ва тадбиркорлик учун қўлай муҳитни рағбатлантириш зарур. Тартибга солиш жараёнларини соддалаштириш, интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, тадбиркорлик ва инновациялар маданиятини ошириш мамлакатнинг рақамли экотизимига сармоя, истеъдод ва инновацияларни жалб қилиши мумкин.

Айтиш керакки, солиқ имтиёзлари Ўзбекистонда бизнес тармоқларида инновациялар, барқарорлик ва рақамли трансформацияни рағбатлантиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Рағбатларни стратегик мақсадларга мувофиқлаштириш, амалга оширишдаги муаммоларни ҳал қилиш ҳамда тармоқ иштирокчилари ўртасида ҳамкорлик ва мувофиқлаштиришни рағбатлантириш орқали Ўзбекистон ўзининг бизнес муҳитида иқтисодий ўсишни, рақобатбардошликни ва барқарор ривожланишни таъминлаш учун солиқ имтиёзлари кучидан фойдаланиши мумкин.

¹²³ IT-Visa в Узбекистане выдается сроком до 3 лет. <https://www.kaspiy.az/it-visa-v-uzbekistane-vydaetsya-srokom-do-3-let>. 10.03.2023.

<p>Солиққа оид рағбатлантириш жараёнларини соддалаштириш</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Мувофиқлик мезонларини соддалаштириш • Ариза бериш тартибларини стандартлаштириш • Шаффофлик ва мулоқотни яхшилаш
<p>Рағбатларни мақсадли белгилаш ва тармоқ хусусиятларига мослаштириш</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Тармоқ динамикасини таҳлил қилиш • Мақсадли аудиторияларни сегментларга бўлиш • Ҳамкорлик ва ҳамкорликни ривожлантириш
<p>Мониторинг, баҳолаш ва мослашувчан бошқарув</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Самарадорлик кўрсаткичларини ўрнатиш • Мунтазам баҳолашларни ўтказиш • Фикр-мулоҳаза ва манфаатдор томонларнинг иштирокини сўраш

1-расм. Бизнес тармоқларида солиқ имтиёзлари дастурларини оптималлаштириш стратегияси¹²⁴

Бизнес тармоқларида солиқни рағбатлантириш дастурларини кучайтириш тармоқ муҳитининг ўзига хос хусусиятларини ва мақсадларини ҳисобга олган ҳолда стратегик ёндашувни талаб қилади. Бизнес тармоқларида ҳамкорлик, инновациялар ва барқарор ўсишни рағбатлантириш учун солиқ имтиёзлари дастурларини оптималлаштириш бўйича стратегияларни шакллантириш лозим.

1-расмда келтирилган оптималлаштириш стратегиясини кенгроқ очиб берадиган бўлсак, биринчиси, солиқларни рағбатлантириш дастурлари билан боғлиқ асосий муаммолардан бири бизнесни, хусусан, кичик ва ўрта корхоналарни иштирок этишдан тўхтата оладиган мураккаблик ва маъмурий юкдир. Солиқларни рағбатлантириш жараёнларини соддалаштириш ва тартибга солиш уларни янада шаффоф ва фойдаланувчиларга қулай қилиш имконини беради ва шу билан бизнес тармоқларида кенгроқ иштирок этиш ва жалб қилишни рағбатлантиради.

Иккинчиси, солиқ имтиёзларини самарали йўналтириш ва бизнес тармоқларининг ўзига хос хусусиятлари, эҳтиёжлари ва мақсадларига мослаштириш уларнинг долзарблиги, таъсири ва самарадорлигини ошириши мумкин. Рағбатлантиришни тармоқ ўзгариши, иштирокчиларнинг афзалликлари ва стратегик мақсадларига мослаштириш орқали ҳукуматдагилар бизнес тармоқларида солиқ имтиёзлари дастурларининг афзалликларини максимал даражада оширишлари мумкин.

Охиргиси, мунтазам мониторинг, баҳолаш ва мослашувчан бошқарув бизнес тармоқларида солиқ рағбатлантириш дастурларининг самарадорлиги ва таъсирини баҳолаш учун муҳим аҳамиятга эга. Маълумотларни тўплаш, ишлаш кўрсаткичларини таҳлил қилиш ва тармоқ иштирокчиларининг фикр-мулоҳазаларини сўраш орқали

¹²⁴ Тадқиқотлар асосида муаллиф томонидан шакллантирилган.

тармоқнинг ривожланаётган эҳтиёжларини яхшироқ қондириш учун яхшилаш учун йўналишларини аниқлашлари, амалга ошириш муаммоларини ҳал қилиш мумкин.

Ушбу стратегияларни амалга ошириш орқали бизнес тармоқларида ҳамкорлик, инновациялар ва барқарор ўсишни рағбатлантиришда солиқ имтиёзлари дастурларининг самарадорлиги ва таъсирини кучайтириши мумкин. Жараёнларни соддалаштириш, рағбатлантиришни мақсадли йўналтириш ва мониторинг ва баҳолашга проактив ёндашувни қўллаш орқали тармоқ иштирокчиларининг турли эҳтиёжлари ва мақсадларига яхшироқ жавоб берадиган рағбатлантирувчи дастурларни яратиши мумкин, бу эса пировардида кучлироқ, бардошли ва рақобатбардош бизнес тармоқларига ҳисса қўшиши мумкин.

Хулоса ва таклифлар.

Солиқ сиёсати ва бизнес тармоқлари ривожланишда давом этар экан, бир қанча ривожланаётган тенденциялар солиқлар воситасида рағбатлантириш дастурларининг бизнес тармоқларидаги ролини шакллантириши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, солиқ имтиёзлари дастурлари иқтисодий хулқ-атворни шакллантириш, ҳамкорлик, инновациялар ва бизнес тармоқларида барқарор ўсишни рағбатлантиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди. Рағбатлантиришни тармоқ мақсадларига мослаштириш, жараёнларни соддалаштириш, рағбатлантиришни муайян эҳтиёжларга йўналтириш ва мониторинг ва баҳолашга проактив ёндашувни қўллаш орқали бизнес тармоқларида солиқни рағбатлантириш дастурларининг самарадорлиги, самарадорлиги ва таъсирини ошириши мумкин.

Мамлакатимизда турли тармоқлар ривожланишда давом этар экан ва ўзгарувчан бозор шароитларига, технологик ютуқларга ва меъёрий-ҳуқуқий базаларга мослашар экан, солиқ органлари тармоққа уланган иқтисодиётларнинг ўсиши ва барқарорлигини қўллаб-қувватловчи рағбатлантирувчи дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда тезкор, инновацион ва тезкор бўлиб қолиши керак. Ривожланаётган тенденцияларни қабул қилиш, янги тадқиқот йўналишларини ўрганиш ва манфаатдор томонлар билан ҳамкорлик қилиш орқали солиқ органлари барча манфаатдор томонлар учун иқтисодий фаровонлик ва ижтимоий фаровонликни таъминловчи жонли ва барқарор тармоқларни ривожлантиришга ҳисса қўшиши мумкин.

Адабиётлар / Литература / Reference:

August, T., & Tunca, T. (2006). Network Software Security and User Incentives. *Manag. Sci.*, 52, 1703-1720. <https://doi.org/10.1287/MNSC.1060.0568>.

Benckroun, H., & Claude, D. (2007). Tax Differentials and the Segmentation of Networks of Cooperation in Oligopoly. *The B.E. Journal of Theoretical Economics*, 7. <https://doi.org/10.2202/1935-1704.1316>.

Bhatti M. A., Isayev F. *Evaluating the Effectiveness of Mandatory IFRS Adoption in Enhancing Transparency and Governance in Saudi Arabia // Cuadernos de Economía*. – 2023. – Т. 46. – №. 132. – С. 110-119.

Billand, P., Bravard, C., Ky, K., & Sarangi, S. (2019). Environmental Tax Policy and R&D Innovation Networks. *PSN: Science & Technology (Topic)*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3347209>.

Freedman, M. (2013). Targeted Business Incentives and Local Labor Markets. *The Journal of Human Resources*, 48, 311 - 344. <https://doi.org/10.3368/jhr.48.2.311>.

Galeotti, A., Golub, B., & Goyal, S. (2020). Targeting Interventions in Networks. *Econometrica*. <https://doi.org/10.3982/ECTA16173>.

Ikromovich, I.F. (2022). Analysis of resource taxes based on tax analysis technique. *International Journal of Management IT and Engineering*, 12(12), 65-71.

Iosifidis, G., Gao, L., Huang, J., & Tassioulas, L. (2014). Incentive mechanisms for user-provided networks. *IEEE Communications Magazine*, 52, 20-27. <https://doi.org/10.1109/MCOM.2014.6894448>.

Isaev, F. (2021). Advantages of applying tax incentives in the conditions of economic crisis. *International Journal of Marketing and Technology*, 11(8), 15-25.

Isaev, F.I. (2021). Tax Policy of the Republic of Uzbekistan. *International Journal of Management IT and Engineering*, 11(8), 1-9.

IT-Visa в Узбекистане выдается сроком до 3 лет. <https://www.kaspiy.az/it-visa-v-uzbekistane-vydaetsya-srokom-do-3-let>. 10.03.2023.

Khamdamov, S. J., Usmanov, A. S., Abdulazizova, O., Isaev, F., Kholbaev, N., Makhmudov, S., & Kholbaeva, S. (2022, December). ECONOMETRIC MODELING OF CENTRAL BANK REFINANCING RATE IN UZBEKISTAN. In *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 253-257).

Klemm, A. (2010). Causes, benefits, and risks of business tax incentives. *International Tax and Public Finance*, 17, 315-336. <https://doi.org/10.1007/S10797-010-9135-Y>.

Lee, S., Park, J., Gerla, M., & Lu, S. (2007). Secure Incentives for Commercial Ad Dissemination in Vehicular Networks. *IEEE Transactions on Vehicular Technology*, 61, 2715-2728. <https://doi.org/10.1145/1288107.1288128>.

Narayanan, V., & Raman, A. (2004). Aligning incentives in supply chains.. *Harvard business review*, 82 11, 94-102, 149.

Yang, Z., Tian, H., Fan, S., & Chen, G. (2017). Dynamic Incentive Design in Content Dissemination Process Through D2D Communication. *IEEE Communications Letters*, 21, 1799-1802. <https://doi.org/10.1109/LCOMM.2017.2699663>.

Zhao, Y. (2023). Study on the Mechanism of the Role of Environmental Tax Incentives on Corporate Social Responsibility—from the Perspective of Tax Incentive Theory. *Social Security and Administration Management*. <https://doi.org/10.23977/socsam.2023.040609>.

Исаев Ф. Аудит самарадорлигининг назарий-амалий талқини //Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка. – 2023. – С. 359-361.

Исаев Ф. И. Солиқ текширувларини рақамлаштириш зарурияти. “Бизнес-эксперт” илмий журнали. – 2021. – Т. 6. – С. 52-54.

Исаев Ф. Совершенствование налогообложения имущества //Экономика и инновационные технологии. – 2021. – №. 6. – С. 326-333.

Исаев, Ф. (2021). Солиқ юқини аниқлаш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta’lim*, (6), 86–91. https://doi.org/10.55439/ECED/vol_iss6/a286

Исаев, Ф. (2022). Йурик корхоналар мисолида солиқ йиғилувчанлиги кўрсаткичини таҳлил қилиш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta’lim*, 24(1), 317–326. <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/955>

Исаев, Ф. (2023). Молиявий ҳисобот сифатини оширишда солиққа тортиш, мустақил аудит ва ички назоратнинг ўрни. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(7), 305–310. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss7-pp305-310>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлили - иқтисодий таҳлилнинг таркибий қисми. *Nashrlar*. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/35>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислохотлари ва уларнинг оқибатларини баҳолаш. *Nashrlar*, 1(2), 59–62. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/421>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислохотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислоҳотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлилининг фискал сиёсат самарадорлигига таъсир қилиш усуллари. *Nashrlar*, 1(1), 128–131. <https://doi.org/10.60078/2023-vol1-iss1-pp128-131>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ текширувлари: аудит самарадорлиги таҳлили. *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, 11 (1), 394–401. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a42

Исаев, Ф. (2023). Солиқ юкни камайтиришда солиқ таҳлилининг таъсирини назарий мулоҳазалар. *International Journal of Economics and Innovative Technologies*, 11(2), 415–421. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss2/i41

Исаев, Ф. (2023). Солиқларнинг фаровонликка таъсирини назарияси. "Milliy Iqtisodiyotni Isloh Qilish Va Barqaror Rivojlantirish istiqbollari" Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi Materiallari to'plami., 206–208. <https://conference.tsue.uz/index.php/article/article/view/393>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ таҳлилининг методологик ёндашувлари. *Nashrlar*, 156. <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/667>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли молиявий активларни солиққа тортиш масалалари. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 2(1), 352–360. <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/632>